

**Porady praktyczne dla osób planujących
poszukiwania genealogiczne
w Archiwum Głównym Akt Dawnych
(głównie, ale nie tylko)**

Opracowała Małgorzata Kośka

AGAD
WARSZAWA 2018

Spis treści

Przygotowanie do kwerendy w zasobie archiwum

Wiadomości ogólne

Jak ustalić nazwę parafii lub gminy

Księgi metrykalne i akta parafialne / gminne różnych wyznań przechowywane w AGAD

Jak skorzystać z ksiąg metrykalnych i akt parafialnych / gminnych

Jeśli ksiąg nie ma w AGAD to gdzie ich szukać

Krótką charakterystyką ksiąg różnych wyznań

Jak prowadzić poszukiwania i na co zwrócić uwagę

Gdzie poszukiwać ksiąg z terenu obecnej Litwy i Białorusi

Przygotowanie do kwerendy w archiwum

Przygotowanie do poszukiwań czy to w archiwum państwowym czy kościelnym należy rozpocząć od zgromadzenia wszelkich dostępnych informacji i dokumentów.

Ważne są wszystkie posiadane odpisy, wypisy, fotokopie - nawet uszkodzone, mało czytelne lub wręcz niezrozumiałe dla genealoga amatora. Przy pomocy doświadczonej osoby można podjąć próbę ich odczytania i uzyskania z nich informacji, które pomogą rozpocząć poszukiwania.

Poszukiwania w księgach metrykalnych i aktach parafialnych są jedną z dróg pozyskania informacji o przodkach. Warto jednak zacząć właśnie od nich.

Wiadomości ogólne

Przed rozpoczęciem poszukiwań w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych przede wszystkim trzeba ustalić, czy znajdują się w nim interesujące nas materiały genealogiczne.

W AGAD są przechowywane księgi metrykalne i akta parafii / gmin z terenów przedwojennych województw: lwowskiego, tarnopolskiego, stanisławowskiego i wołyńskiego¹.

Szczegółowa informacja o zasobach metrykalnych od kilkunastu lat gromadzona była w komputerowej bazie danych PRADZIAD, rejestrującej księgi metrykalne i akta stanu cywilnego przechowywane we wszystkich archiwach państwowych, Sekcji Ksiąg Zabuzzańskich Urzędu Stanu Cywilnego w Warszawie, archiwach archidiecezjalnych (w Łodzi, Poznaniu, Szczecinie i Wrocławiu), archiwach diecezjalnych (w Drohiczyńce /tylko księgi dawnej diecezji pińskiej/, Płocku, Włocławku i Warszawsko-Praskim) oraz Książnicy Pomorskiej w Szczecinie. Aktualizowana wersja bazy jest dostępna na stronie www.szukajwarchiwach.pl oraz stronie archiwów państwowych <http://baza.archiwa.gov.pl/sezam/pradziad.php> (dostęp 10.08.2018).

Jak ustalić nazwę parafii lub gminy

Przystępując do poszukiwań zakładamy, że wiemy, jakiego wyznania była interesująca nas osoba czy rodzina. Jeśli nie jesteśmy tego pewni, musimy liczyć się z koniecznością przeszukania ksiąg różnych wyznań / obrządków dla danej miejscowości.

Podstawową informacją, bez której nie rozpoczniemy poszukiwań, jest znajomość nazwy miejscowości w której rodzina zamieszkiwała i w której sporządzane były dokumenty z zakresu stanu cywilnego (akt urodzenia, akt ślubu, akt zgonu).

W pierwszej kolejności należy ustalić, czy w miejscowość ta była siedzibą parafii lub gminy (w zależności od wyznania) czy też podlegała parafii / gminie w innej miejscowości.

---

¹ Nieliczne wyjątki dotyczą przygranicznych terenów województw lubelskiego i podkarpackiego oraz Wilna.

Służą do tego celu:

„*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*”

wydawany w latach 1880-1902.

Słownik jest dostępny w wersji elektronicznej na stronach kilku bibliotek

cyfrowych (np. www.dir.icm.edu.pl/Słownik_geograficzny

www.mbc.malopolska.pl/publication/113).

W *Słowniku* znajdują się opisy miejscowości leżących w Rzeczypospolitej w jej granicach przedrozbiorowych, na Śląsku i częściowo Pomorzu Zachodnim.

W poszczególnych hasłach można znaleźć informacje o historii wsi czy miasta,

strukturze wyznaniowej, przynależności administracyjnej, a w przypadku

miejscowości prywatnych o aktualnych i wcześniejszych właścicielach.

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego znajduje się w księgozbiorze

podręcznym Pracowni Naukowej AGAD.

„*Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*” pod red. T. Bystrzyckiego

wydany w latach 1933-1934.

Skorowidz również jest dostępny w wersji elektronicznej na stronach kilku

bibliotek cyfrowych (np.

www.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadana?id=12786&from=publication

www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadana?id=12667&from=publication).

W *Skorowidzu* prócz informacji o przynależności administracyjnej (gmina,

powiat, województwo) znajdują się wiadomości o siedzibie sądu czy odległości

do najbliższej stacji kolejowej.

Skorowidz podaje przynależność miejscowości do parafii rzymskokatolickiej,

greckokatolickiej, prawosławnej i ewangelickiej.

Nie ma w nim informacji na temat przynależności do gminy wyznania

możeszowego.

Skorowidz znajduje się również w księgozbiorze podręcznym Pracowni

Naukowej AGAD.

Przynależność do gmin wyznania mojżeszowego można ustalić na podstawie publikacji Jerzego Michalewicza, *Żydowskie okręgi metrykalne*, Kraków 1995. W opracowaniu autor przyjął układ alfabetyczny według nazw powiatów, a w ramach powiatu według gmin. Podane są również, tam gdzie było to możliwe do ustalenia, zmiany przynależności danej miejscowości do gminy wyznaniowej. Wyszukiwarka internetowa obejmująca wszystkie miejscowości ujęte w opracowaniu J. Michalewicza jest dostępna na stronie AGAD www.agad.gov.pl/genealogia/michalewicz.html

Dla ustalenia podziałów administracyjnych w Kościele Rzymskokatolickim i Greckokatolickim użyteczne są *Schematyzmy*.

Schematyzmy to informatory wydawane, zwykle co roku, przez władze kościelne poszczególnych diecezji. Zawierają dane dotyczące kleru świeckiego i zakonnego diecezji oraz omówienie jej sieci parafialnej w układzie dekanatalnym. W opisie każdej parafii można znaleźć informacje od kiedy istnieje, o kościele parafialnym (kiedy został zbudowany, kto go fundował, pod jakim jest wezwaniem, kto jest aktualnym patronem /opiekunem/ kościoła), o miejscowościach filialnych parafii, aktualnym proboszczu oraz liczbie wiernych.

Schematyzmy są szczególnie pomocne w ustalaniu przynależności parafialnej miejscowości, które zmieniły swój status (z filii stały się samodzielną parafią lub odwrotnie).

Przykładowo, ze schematyzmu rzymskokatolickiej archidiecezji lwowskiej można się dowiedzieć, że Maksymówka (w 1908 r.), Sieniawa (w 1909 r.), Stryjówka (w 1903 r.), Zarudeczko (w 1914 r.) stały się samodzielnymi parafiami, a wcześniej należały do parafii Zbaraż. Tak więc poszukiwania genealogiczne obejmujące wcześniejsze lata trzeba prowadzić dla tych miejscowości w księgach parafii Zbaraż.

Schematyzy z różnych lat są dostępne w bibliotece AGAD oraz w Internecie (np. na stronie www.pbc.rzeszow.pl).

Do ustalania przynależności do rzymskokatolickich parafii diecezji łuckiej służy również wyszukiwarka zamieszczona na stronie AGAD, dzięki której można ustalić przynależność parafialną ok. połowy XIX w.

www.agad.gov.pl/genealogia/luceiria.html (dostęp 10.08.2018).

Przynależność do parafii diecezji łuckiej przed wybuchem II wojny światowej można ustalić na podstawie opracowania ks. Stanisława Tylusa *Spis miejscowości diecezji łuckiej według kościelnego podziału administracyjnego z 1938 r.*, zamieszczonego w czasopiśmie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (t. 72 / 1999 r.).

Sieć parafialną diecezji łuckiej z 1938 r., w układzie dekanatalnym, opublikował również ks. Waldemar W. Żurek w *Wykazach osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku* (w t. I i powtórnie w t. VII).

Księgi metrykalne i akta parafialne / gminne różnych wyznań przechowywane w AGAD

W Archiwum Głównym Akt Dawnych są przechowywane księgi metrykalne różnych wyznań i obrządków, w tym:

1. Zespół nr 298 - Księgi metrykalne parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej; 456 j. a.²

www.agad.gov.pl/inwentarze/KsGrec298.xml

2. Zespół nr 299 - Księgi metrykalne gmin ewangelickiego-augsburskiego i helweckiego wyznania; 341 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KEAH299xx.xml

---

² Podany stan ilościowy ksiąg w maju 2018 roku. Używane tu określenie "jednostka archiwalna" oznacza ilość pozycji w inwentarzu. Pojęcie "księga metrykalna" odnosi się przede wszystkim do zbiorów wpisów urodzeń, ślubów i zgonów dla danej miejscowości w roku. Jednostka archiwalna (najczęściej w fizycznej postaci księgi oprawnej) może zawierać księgi metrykalne z jednego, kilku, kilkunastu, a niekiedy kilkudziesięciu lat.

3. Zespól nr 300 - Księgi metrykalne gmin wyznania mojżeszowego z terenów tzw. "zabużańskich"; 4066 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/Mojz300x.xml

4. Zespól nr 301 - Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej; 2049 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KLwo301new.xml

5. Zespól nr 302 - Księgi metrykalne i akta parafii wyznania prawosławnego z Wołynia i Polesia; 24 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/Kprx302.xml

6. Zespól nr 436 - Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej; 1077 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KMluck436x.xml

7. Zespól nr 437 - Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji przemyskiej; 76 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/Kprze437x.xml

8. Zespól nr 439 - Księgi metrykalne gmin wyznania ewangelicko-augsburskiego z zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego / wschodnich województw II Rzeczypospolitej; 289 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KsEA439x.xml

9. Zespól nr 456 - Księgi metrykalne parafii i akta gmin różnych wyznań i obrządków (Ormianie, Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna, Baptyści, Mennonici, Ewangeliczni Chryścijanie) z terenów tzw. zabużańskich; 18 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KsOMB456x.xml

Do jednostek opisanych w inwentarzach ksiąg metrykalnych dołączone są skany, o ile na przeszkodzie ich publikacji nie stoi stan zachowania, uniemożliwiający skopiowanie oraz obowiązujące przepisy (wynikające np. z ustawy Prawo o aktach stanu cywilnego).

Drugą grupą materiałów przydatnych do prowadzenia poszukiwań genealogicznych są akta parafialne / gminne różnych wyznań.

W AGAD wprowadzony został podział na odrębne zespoły ksiąg metrykalnych i pozostałych dokumentów wytworzonych przez kancelarie parafialne czy gminne (za wyjątkiem zespołów nr 302 i 456).

W zespołach akt znajdują się księgi rodzin zamieszkujących w parafii czy gminie, protokoły przedślubne, księgi zapowiedzi, wypisy z ksiąg metrykalnych, spisy komunikujących i inne dokumenty w których mogą pojawiać się interesujące nas osoby czy rodziny.

Niestety, głównie z uwagi na zły stan zachowania tych akt, a niekiedy ograniczenia wynikające z ochrony danych osobowych, obecnie w dużej mierze możliwe jest prowadzenie w nich poszukiwań jedynie przez archiwistę³.

W AGAD znajdują się zespoły akt:

1. Zespół nr 303 - Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z archidiecezji lwowskiej; 319 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/ALeo303.xml

2. Zespół nr 424 - Akta gmin wyznania mojżeszowego z Małopolski Wschodniej; 191 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/am424.xml

3. Zespół nr 427 - Akta gmin ewangelicko-augsburskiego i helweckiego wyznania; 109 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/AKEAH427.xml

4. Zespół nr 433 - Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji łuckiej; 68 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/APLuc433.xml

5. Zespół nr 434 - Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji przemyskiej; 18 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/APrzemysl434.xml

---

³ Sytuacja ulegnie zmianie po zakończeniu skanowania dokumentów.

6. Zespól nr 438 - Akta gmin wyznania ewangelicko-augsburskiego z zachodnich guberni Cesarstwa Rosyjskiego/wschodnich województw II Rzeczypospolitej; 44 j. a.

<http://www.agad.gov.pl/inwentarze/EWAKT438.xml>

7. Zespól nr 461 - Akta parafii obrządku greckokatolickiego z archidiecezji lwowskiej, diecezji przemyskiej i stanisławowskiej; 46 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/Agr461.xml

Księgi metrykalne wyznania rzymskokatolickiego z terenu obecnej Ukrainy są indeksowane przez członków Polskiego Towarzystwa Genealogicznego. Na stronie www.genealodzy.pl w dziale *Geneteka* (bezpośredni adres www.geneteka.genealodzy.pl) są publikowane indeksy do ksiąg metrykalnych 185 parafii, obecnie to przeszło 579 tysięcy wpisów (dostęp 10.08.2018). Indeksy do ksiąg z diecezji łuckiej (na początku 2016 r. było ok. 100 tysięcy wpisów) zostały zamieszczone na stronie www.wolyn-metryki.pl (dostęp 10.08.2018)

Indeksy do kilkunastu parafii z archidiecezji lwowskiej, diecezji łuckiej i przemyskiej opublikowało Lubelskie Towarzystwo Genealogiczne na stronie www.regestry.lubgens.eu/news.php (dostęp 10.08.2018).

Księgi metrykalne wyznania mojżeszowego przechowywane w AGAD i innych archiwach oraz Urzędach Stanu Cywilnego zostały objęte akcją indeksowania w programie "Jewish Records Indexing – Poland". Przed przystąpieniem do poszukiwań w księgach pomocne jest sprawdzenie, czy metryki danej gminy nie zostały zindeksowane, co znacznie ułatwi pracę.

Informacje na temat projektu Jewish Records Indexing i zindeksowanych już ksiąg można znaleźć w Internecie na stronie www.jri-poland.org (dostęp 10.08.2018)

Indeksy uwzględniają wszystkie wpisy metrykalne w danej księdze. Opis zawiera numer księgi, rok i numer dokumentu oraz podstawowe dane osobowe. Podobne prace prowadzi organizacja Gesher Galicia, która zamieszcza informacje na stronie www.geshergalicia.org (dostęp 10.08.2018)

UWAGA: W AGAD nie ma ksiąg metrykalnych wyznania mojżeszowego z dawnego województwa wołyńskiego (obecnych obwodów wołyńskiego i rówieńskiego).

Jak zapoznać się z księgami metrykalnymi przechowywanymi w AGAD

Osoby nie korzystające z komputera mogą przeglądać mikrofilmy ksiąg korzystając z czytników znajdujących się w archiwum. Zainteresowani spoza Warszawy również nadal mogą wypożyczać mikrofilmy ksiąg z AGAD za pośrednictwem Archiwum Państwowego najbliższego miejsca swego zamieszkania. Zamawiający pokrywa wówczas koszty przesyłki pocztowej w obie strony.

Księgi metrykalne z zasobu AGAD są dostępne w komputerach znajdujących się w Pracowni AGAD.

Księgi z kolejnych dopływów z USC nie są udostępniane do czasu ich zeskanowania.

Do celów urzędowych wydawane są w tym czasie odpisy dokumentów.

Przypominamy, że księgi metrykalne i akta parafialne / gminne (zawierające dane osobowe podlegające ochronie) od których wytworzenia nie minęły jeszcze ustawowe terminy (urodzenia – 100 lat, śluby i zgony – 80 lat), nie są udostępniane do wglądu.

Jeśli książkę nie ma w AGAD to gdzie ich szukać

Jeśli okaże się, że AGAD nie posiada w swoich zbiorach poszukiwanych dokumentów, należy sprawdzić, czy nie ma ich w innych archiwach gromadzących dokumenty z obszaru przedwojennej południowo-wschodniej Polski.

I. Archiwa w Polsce

1. Archiwa państwowe

Księgi metrykalne różnych wyznań z terenów tzw. zabużańskich są przechowywane w III Wydziale Rejestracji Stanu Cywilnego i Ksiąg Zabużańskich USC, ul. Ks. I. Kłopotowskiego 1/3, 03-718 Warszawa, tel. 22 443 12 81, 443 12 80

e-mail uscskz@um.warszawa.pl

Archiwum to, obecnie pod nazwą Sekcja Ksiąg Zabużańskich USC, dawniej pod nazwą Archiwum Zabużańskie, mieściło się do kwietnia 2009 r. przy ul. Smyczkowej 14 (a wcześniej przy ul. Jezuickiej 1 / 3). Zgodnie z uprawnieniami nadanymi w ustawie o aktach stanu cywilnego z 1986 r., powtórzonymi w „Prawie o aktach stanu cywilnego” z 28 XI 2014 r., archiwum to przechowuje księgi metrykalne z obszaru, który na mocy umowy z 1945 r. o polsko-radzieckiej granicy państwowej pozostał w granicach ZSRR, a od których zamknięcia nie minęło 100 lat (księgi urodzeń) i 80 lat (księgi ślubów i zgonów).

Księgi starsze, zgodnie z rozporządzeniem MSWiA z 1998 r., obecnie powtórzonym co do istoty w zarządzeniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 III 2015 r., są sukcesywnie przekazywane przez Sekcję Ksiąg Zabużańskich do AGAD.

W praktyce precyzyjny podział zwykle nie jest możliwy do przeprowadzenia (jedna księga może mieć przykładowo wpisy z lat 1891 – 1921), dlatego niekiedy w AGAD znajdują się księgi młodsze niż przewiduje ustawa, a USC są księgi starsze niż przewiduje ustawa.

Trzeba pamiętać również o tym, że nie jest możliwe fizyczne podzielenie księgi, w której są wpisy urodzeń oraz ślubów i zgonów mających obecnie różny czas przechowywania w USC.

UWAGA: W archiwum USC nie ma ksiąg obrządku greckokatolickiego - na początku lat 80. XX w. wszystkie zostały przekazane do AGAD.

Ogólna informacja o zasobie Sekcji Ksiąg Zabuzzańskich USC (tylko nazwy parafii / gmin, w podziale na wyznania i przedwojenne województwa) znajduje się na stronie

www.usc.um.warszawa.pl/sites/usc.um.warszawa.pl/files/zbior_ksiegi_zabuzanski_kie.pdf

Przypominamy, że obszerniejsza informacja na temat zasobu USC znajduje się w bazie danych PRADZIAD.

Pewna ilość ksiąg metrykalnych obrządków rzymskokatolickiego i greckokatolickiego oraz Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania z terenów które po wojnie znalazły się poza granicami Polski jest przechowywana w Archiwum Państwowym w Przemyślu, ul. J. Lelewela 4, 37-700 Przemyśl.

tel. 16 670 35 38 i 16 670 76 34 wew. 145 (informacja)

www.przemysl.ap.gov.pl e-mail archiwum@przemysl.ap.gov.pl

Wprawdzie tamtejsze archiwum w latach 90. XX w. przekazało wiele ksiąg „zabuzzańskich” do AGAD, ale część z nich pozostała w Przemyślu.

Szczegółowe informacje na temat zbioru akt metrykalnych tamtejszego archiwum zawiera publikacja Anny Krochmal i Michała Proksy *Akta metrykalne w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu*, Przemyśl 1998 (informacja w publikacji jest poszerzona, w stosunku do zawartości bazy PRADZIAD, o

nazwy filii, nazwy zespołów i sygnatury). Publikacja jest dostępna na miejscu w AGAD.

Skany ksiąg przechowywanych w Przemyślu wraz z informacją o bazie danych znajdują się na stronie

www.przemysl.ap.gov.pl/art,25,informacja-dla-uzytkownikow-bazy-skany-online (dostęp 10.08.2018)

Nieliczne księgi metrykalne Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania są przechowywane w Archiwum Narodowym w Krakowie, ul. Sienna 16, 30-960 Kraków

tel. 12 421 37 33 (informacja)

www.ank.gov.pl

e-mail

informacja@ank.gov.pl

2. Archiwa kościelne

O księgi metrykalne z terenu dawnej rzymskokatolickiej diecezji przemyskiej można pytać w Archiwum Archidiecezjalnym w Przemyślu, Pl. Katedralny 4 A, 37-700 Przemyśl, tel. 16 678 66 94 wew. 38

e-mail archiwum@przemyska.pl

Niestety, znaczna część ksiąg metrykalnych z przedwojennego zasobu archiwum diecezji przemyskiej przepadła podczas wojny i dotąd nie ma informacji na temat ich losu.

W przypadku ksiąg metrykalnych wyznania rzymskokatolickiego z dawnych województw lwowskiego i tarnopolskiego można zwrócić się z zapytaniem do Archiwum im. Arcybiskupa Eugeniusza Baziaka w Krakowie, ul. M.

Bobrzyńskiego 10, 30-348 Kraków tel. 12 252 35 60

e-mail archiwum.baziaka@upjp2.edu.pl

Jest to archiwum dawnej archidiecezji lwowskiej, po wojnie przechowywane w częściach w Krakowie, Kalwarii Zebrzydowskiej i Tarnowie, scalone w 1956 r.

w Lublinie, a od 1978 r. umieszczone w kurii biskupiej w Lubaczowie. Od 1995 r. siedzibą archiwum jest Kraków. Do 2012 r. mieściło się przy ul. Kanoniczej 13, obecnie znajduje się, jako depozyt, w strukturze Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

W Archiwum im. Arcybiskupa Baziaka znajdują się fragmenty archiwów parafialnych przeszło 270 parafii, w tym księgi metrykalne od XVI do XX wieku.

Podstawowe informacje na temat zbiorów metrykalnych Archiwum im. Abpa Baziaka znajdują się w AGAD (u autorki tego opracowania).

W przypadku ksiąg metrykalnych dawnej rzymskokatolickiej diecezji łuckiej można skierować zapytanie do Instytutu Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego,
ul. Chopina 29 /7, 20-023 Lublin, tel. 81 445 30 85
e-mail redabmk@kul.lublin.pl

W Lublinie są obecnie przechowywane materiały genealogiczne – księgi metrykalne i różnego rodzaju wypisy i indeksy sporządzone na podstawie oryginalnych ksiąg metrykalnych. Jest to fragment archiwum diecezji łuckiej, przewiezionego po wojnie do Polski i przechowywanego w Zamku Bierzgłowskim k. Torunia.

Znaczna część tego zbioru została wykorzystana w opublikowanych przez ks. Waldemara W. Żurka ośmiu tomach pod wspólnym tytułem *Wykaz osób z akt parafialnych diecezji łuckiej do 1945 roku* (Lublin 2004 - 2012).

Znajdują się w nich wypisy z metryk i dokumentów parafialnych przeszło sześćdziesięciu parafii diecezji łuckiej.

Wykazy, w zależności od parafii, zawierają od kilku do kilku tysięcy wpisów. Publikacja znajduje się w księgozbiornym podręcznym Pracowni Naukowej AGAD.

II. Archiwa na Ukrainie

Księgi metrykalne różnych wyznań przechowywane są w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie, Pl. Soborny 3 a, 79008 Lwów, UKRAINA

www.tsdial.archives.gov.ua

e-mail tsdial@arch.gov.ua

Na stronie archiwum www.tsdial.archives.gov.ua/index5.html (dostęp 10.08.2018) zostały zamieszczone w 2018 r. inwentarze:

Fond (zespół) nr 201, opys (inwentarz) 4 A – Księgi metrykalne obrządku greckokatolickiego.

Inwentarz zawiera 8686 pozycji (8702 jednostki archiwalne).

Fond nr 618, opys 2 – Księgi metrykalne obrządku rzymskokatolickiego.

Inwentarz zawiera 3207 pozycji (3209 jednostek archiwalnych).

Do pobrania ze strony archiwum jest również Katalog ksiąg metrykalnych wyznania rzymskokatolickiego w Galicji, wydany we Lwowie w 2018 r.

www.tsdial.archives.gov.ua/pdf/katalog.pdf

(dostęp 10.08.2018)

Wszystkie wymienione pomoce dostępne są w języku ukraińskim.

Inwentarz ksiąg z archiwum lwowskiego (według stanu na 1998 r.) został opublikowany przez ks. Józefa Wołczańskiego, w zbiorze pod tytułem: *Dokumenty kościoła rzymskokatolickiego Archidiecezji Lwowskiej w zasobach Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie: inwentarze*, Kraków 2007.

W Internecie na stronie www.kami.net.pl (dostęp 10.08.2018) w dziale "Miejscowości kresowe" można wyszukać interesującą nas miejscowość i sprawdzić, czy w archiwum lwowskim są dla niej księgi (opisane są tam księgi do nr 2657; to stan na 1998 r.). Dodatkowo, prócz sygnatury archiwalnej w

bazie podane są numery mikrofilmów wykonanych przez Kościół Jezusa Chrystusa świętych w dniach ostatnich (Mormonów)⁴.

Nieznana ilość ksiąg metrykalnych różnych wyznań i obrządków (zapewne głównie z XX w.) znajduje się w archiwum stanu cywilnego RACS we Lwowie: Archiw RACS, wul. Getmana Doroszenko 23, 79001 Lwów, UKRAINA
Z archiwum tym należy kontaktować się za pośrednictwem polskiego konsulatu we Lwowie.

Archiwum lwowskie posiada również stosunkowo niewielki zbiór ksiąg metrykalnych gmin wyznania mojżeszowego.

W fondzie nr 701, opys 1 znajduje się 418 ksiąg z 57 gmin wyznania mojżeszowego. Księgi pochodzą z okresu od końca XVIII w. do lat 40. XX w. (przeważają księgi z II połowy XIX w.)

Zaledwie kilkanaście ksiąg z 5 gmin liczy zbiór metryk Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego Wyznania. przechowywanych w fondzie nr 427 (nie są opisane w osobnym inwentarzu).

Od 2009 roku, z inicjatywy Państwowej Służby Archiwalnej Ukrainy jest publikowany w Kijowie wielotomowy zbiorczy katalog ksiąg metrykalnych znajdujących się w zespołach i zbiorach (kolekcjach) państwowych archiwów obwodowych Ukrainy. Publikacja ukazuje się w wersji papierowej, na płytach CD i jest dostępna w Internecie (niestety, tylko w języku ukraińskim).

---

⁴ Do końca 2017 r. mikrofilmy można było zamawiać do dwóch czytelń mormońskich – w Warszawie i Wrocławiu. Obecnie mikrofilmy nie są już sprowadzane, ale znaczna ich część została zdigitalizowana i udostępniana na miejscu w czytelniach. Szczegółowe informacje znajdują się na stronie www.familysearch.org (po zalogowaniu) (dostęp 10.08.2018).

Tom 1 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodu wołyńskiego (oddzielnie opublikowano też w Łucku katalog ksiąg metrykalnych z lat 1600-1938), dnipropietrowskiego i zakarpackiego.

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv1.pdf>

(dostęp 10.08.2018) .

Tom 2 obejmuje wykaz ksiąg z archiwów obwodów: kijowskiego, mikołajewskiego, rówieńskiego (oddzielnie opublikowano w Równem, w formie maszynopisu powielonego, katalog tamtejszych ksiąg metrykalnych) i sumskiego.

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_2.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv2.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 3 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach miejskich Kijowa i Sewastopola oraz obwodów: tarnopolskiego, czerkaskiego i czerniowieckiego.

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_3.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv3.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 4 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: donieckiego, iwanofrankowskiego, ługańskiego, odeskiego (oddzielnie opublikowano w Odessie katalog ksiąg metrykalnych) i połtawskiego.

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_4.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv4.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 5 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w Archiwum Państwowym Obwodu Charkowskiego.

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_5.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv5-b1.pdf>

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv5-b2.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 6 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: chersońskiego i zaporoskiego i Archiwum Autonomicznej Republiki Krym.

www.archives.gov.ua/Publicat/Katalog_mkn_6.php

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv6.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 7 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwach obwodów: winnickiego i kirowogradzkiego.

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv7.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Tom 8 obejmuje wykaz ksiąg przechowywanych w archiwum obwodu chmielnickiego.

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv8-b1.pdf>

<http://undiasd.archives.gov.ua/doc/metric-books/mbv8-b2.pdf>

(dostęp 10.08.2018)

Księgi parafii rzymskokatolickich z archiwum w Chmielnickim są również dostępne na stronie <https://archives.gov.ua/Publicat/Metryca-book/> (dostęp 10.08.2018).

Wszystkie opracowane dotąd informatory są zgromadzone w dziale *Joint catalogue of metric books* na stronie <https://undiasd.archives.gov.ua/index.php?m=21#NPos> (dostęp 10.08.2018).

Opis zbiorów każdego archiwum otwierają jego dane adresowe, krótka informacja o tym, skąd i kiedy zespoły / kolekcje w których są księgi metrykalne trafiły do archiwum oraz bliższe dane na ich temat – zawierające numer zespołu/kolekcji, pełną nazwę, daty skrajne oraz ilość ksiąg metrykalnych (w archiwach ukraińskich prawie nie spotyka się zespołów / kolekcji złożonych tylko z ksiąg metrykalnych).

Warto zwrócić uwagę, że w Archiwum Państwowym Obwodu Tarnopolskiego

i Archiwum Państwowym Obwodu Żytomierskiego są przechowywane księgi rzymskokatolickiej diecezji łuckiej (ok. 20 parafii w Tarnopolu i ok. 90 parafii w Żytomierzu).

Aktualne adresy wszystkich archiwów ukraińskich znajdują się na stronie www.archives.gov.ua

(w języku ukraińskim i angielskim).

Krótką charakterystyka ksiąg różnych wyznań

Księgi wszystkich wyznań sporządzane były co najmniej w dwóch egzemplarzach. Jeden (oryginał) zostawał w parafii lub gminie, drugi (kopia) przekazywany był do archiwum kościelnego lub urzędu państwowego (księgi wyznania mojżeszowego).

W zbiorach AGAD znajdują się zarówno oryginały jak i kopie.

Jest to istotna informacja dla poszukujących, którzy dysponują wypisami z ksiąg sporządzonymi w okresie międzywojennym. Podane tam numery tomu i strony w księdze mogą dotyczyć innego egzemplarza i kierując się nimi w poszukiwaniach można dokumentu nie odnaleźć.

Najwięcej informacji przydatnych genealogowi zawierają księgi metrykalne różnych wyznań z zaboru austriackiego (przeważające w zbiorach AGAD) nieco mniej danych jest w księgach z zaboru rosyjskiego (w AGAD to księgi z Wołynia).

Warto podkreślić, że księgi metrykalne nie zawsze i nie wszędzie prowadzone były w sposób staranny. Nie chodzi tu tylko o pismo, co z naszego punktu widzenia też jest ważne, ale o zasady dokonywania wpisów. Często nie dokonywano wpisów bezpośrednio w księdze, ale na luźnych kartkach, na podstawie których co jakiś czas (lub dopiero pod koniec roku) uzupełniano księgę.

Kartki takie ginęły, o niektórych zapominano, stąd w wielu księgach na końcu dopisywano osoby wcześniej pominięte (najczęściej spotyka się z tym w księgach ewangelickich i mojżeszowych).

W księgach ewangelickich często dane wpisywano bez zachowania porządku chronologicznego, przy czym sporządzano od razu indeks osobowy. Jeśli nie zachowały się te indeksy, wówczas poszukiwania, nawet przy znanej dacie wydarzenia, muszą objąć cały rocznik.

Może się też zdarzyć, że znając dokładną dzienną datę urodzenia czy zgonu nie znajdziemy wpisu w księdze.

Spotykane są też inne pomyłki – np. w aktach urodzeń dzieci jednego małżeństwa zapisane są różne nazwiska panieńskie matki. Wówczas, jeśli to możliwe, najlepszą drogą do ustalenia właściwego jest odnalezienie aktu ślubu. Liczne nieścisłości występują również w pisowni nazwisk. Jej zasady nie były ustalone i wiele zależało od prowadzącego księgę.

Różnice powstawały często przy zapisywaniu nazwisk w różnych językach (np. księgi greckokatolickie - łacina, język ukraiński, język polski), a potem ich tłumaczeniu. Stąd występujące obok siebie wersje tego samego nazwiska – Nahorny, Nahirny i Nagórny.

Obecnie pomyłki i odmienności w zapisie powodują trudności prawne, wymagające niekiedy rozstrzygnięć sądowych⁵.

Księgi metrykalne wyznania rzymskokatolickiego

Obowiązek prowadzenia ksiąg metrykalnych na ziemiach polskich został wprowadzony na początku XVII w. Władze kościelne nakazały spisywanie ochrzczonych, bierzmowanych, zaślubionych i przyjmujących komunię na

---

⁵ Można tu dodać, że urzędowe odpisy wydawane w AGAD zawierają nazwisko w takiej formie, w jakiej występuje ono w konkretnym dokumencie, zaś imię spolszczone (dla obrządków katolickich np. Petrus – Piotr, Paulus – Paweł, Ahafia – Agafia) lub w brzmieniu oryginalnym (dla ewangelików i wyznań niechrześcijańskich np. Heinrich, Agnes, Ruchel, Mosze).

Wielkanoc. Nieco później nakazano rejestrowanie zmarłych. W XVIII w. zalecono prowadzenie oddzielnych ksiąg chrztów, ślubów i pogrzebów. Wpisy prowadzone były łącznie dla wszystkich miejscowości należących do parafii, w księgach bez podziału na rubryki.

W wyniku rozbiorów archidiecezja lwowska i diecezja przemyska znalazły się w Cesarstwie Austriackim, a diecezja łucka (łucko-żytomierska, obejmująca gubernię kijowską i wołyńską) w Cesarstwie Rosyjskim.

W Cesarstwie Austriackim księgi metrykalne zostały uznane za akta stanu cywilnego – uzyskały więc rangę oficjalnego dokumentu. Prowadzone były w języku łacińskim. W dużych parafiach dla każdej miejscowości prowadzono oddzielną księgę, w małych parafiach jedną, ale wpisy z poszczególnych miejscowości miały być wyraźnie oddzielone.

Księgi starsze prowadzone były w formie opisowej, bez rubryk (np. duchowny pisał: Dnia piątego maja tysiąc osiemset sześćdziesiątego roku zjawił się u mnie Jan Makowski i okazał dziecię płci męskiej...)

Później księgi były rubrykowane, z czasem pojawiły się drukowane formularze. Zmienił się też ich charakter. Dotychczasowe księgi chrztów i pogrzebów zastąpiły księgi urodzeń i zgonów. Daty tych wydarzeń podawano przed datami posług religijnych (chrztu i pogrzebu). Od 1825 r. w księgach urodzeń należało podawać nazwisko akuszerki odbierającej poród, od 1858 r. w rubryce „rodzice” wpisywać obok matki i ojca również dane ich rodziców.

Od 1886 r. należało zapisywać w księgach także dzieci nieżywo urodzone.

W wieku XIX i XX obok łaciny występuje w księgach język polski.

Księgi metrykalne sporządzane w języku polskim mają zazwyczaj i formularz po polsku, nie ma więc problemu ze zrozumieniem wpisów.

W przypadku ksiąg spisanych po łacinie trzeba poznać tytuły ksiąg i zawartych w nich rubryk.

Liber natorum – księga urodzonych

W księdze takiej znajdują się następujące rubryki:

W lewym górnym rogu strony wpisany jest rok z którego księga pochodzi
Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)
Mensis/Natus/Baptisatus – Miesiąc/urodzony/ochrzczony (w tej rubryce podane są daty urodzenia i chrztu)

Numerus domus – numer domu (w miastach podawano nazwę ulicy i nr domu)

Nomen – imię (jeśli są dwa imiona, to często z dopiskiem binomini /dwojga imion/)

Religio/Catholica/Aut Alia – religia/katolicka/albo inna (na ogół we właściwej rubryce stawiano ukośną kreseczkę)

Sexus/ Puer/Puella – płeć/chłopiec/dziewczynka (we właściwej rubryce stawiano ukośną kreseczkę)

Thori/Legitimi/Illegitimi – pochodzenie/legalne/nielegalne (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę lub określano słownie)

Parentes/Nomen/ Conditio – rodzice/ imię/położenie (imiona i nazwiska rodziców i ich zatrudnienie)

Patrini/Nomen/Conditio – rodzice chrzestni/imię/położenie (imiona i nazwiska chrzestnych i ich zatrudnienie)

Pod wpisem (bez oddzielnych rubryk)

Baptizavit – ochrzcił (imię i nazwisko księdza, jego urząd)

Obstetrix – akuszerka (imię i nazwisko kobiety przyjmującej poród)

Liber Copulatorum – księga zaślubionych

W księdze takiej znajdują się następujące rubryki:

W lewym górnym rogu strony wpisany jest rok z którego księga pochodzi

Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)

Mensis – miesiąc (data zawarcia ślubu)

Sponsus - Narzeczonego

Numerus domus – numer domu (narzeczonego, niekiedy i narzeczonej)

Nomen – imię (imię i nazwisko narzeczonego, jego zatrudnienie, rodzice)

Religio/Catholica/ Aut Alia – religia/katolicka/albo inna

Aetas – wiek (podawany w latach lub data urodzenia)

Caelebs – nieżonaty /kawaler/ (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę)

Viduus wdowiec (we właściwej rubryce stawiano kreseczkę)

Sponsa – Narzeczona

Nomen

Religio/Catholica/Aut Alia

Aetas

Caelebs – niezamężna /panna/

Vidua – wdowa

Testes/Nomen/Conditio – świadkowie/imię/położenie (imiona i nazwiska świadków ślubu i ich zatrudnienie)

Pod aktem adnotacja kto udzielił ślubu

(zapisywano tam również terminy zapowiedzi a w przypadku niepełnoletnich informacje o zgodzie rodziców na zawarcie związku małżeńskiego)

Liber Mortuorum – księga zgonów

Numerus – numer pozycji w księdze (nie zawsze wpisy były numerowane)

Dies Mortis/mensis – dzień śmierci/miesiąc (w tej rubryce data zgonu)

Numerus domus

Nomen Mortui – imię zmarłego (imię i nazwisko zmarłej osoby, jej zatrudnienie, stan cywilny)

Religio/Catholica/Aut Alia

Sexus/Masculus/Feminina – płeć /męska /żeńska

Dies Vitae – dni życia (wiek zmarłego)

Morbus et Qualitas Morbus – choroba /przyczyna zgonu/

zazwyczaj pod aktem znajduje się informacja o dacie pogrzebu (Sepulivit die 27

Juni... – pochowany dnia 27 czerwca...) i nazwisku księdza który prowadził

pogrzeb

Przy tłumaczeniu zapisów na polski przydatny jest *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków* autorstwa J. Sondla, Kraków 1997 (II wydanie 2006 r.) Słownik znajduje się w księgozbiornym podręcznym w Pracowni Naukowej AGAD.

Warto wiedzieć i zapamiętać, że niektóre słowa w zapisach skracano.

Np. Obst. – to skrócenie od *obstetrix* - akuszerka

Dotyczy to również łacińskich nazw miesięcy. Są to: *Januarius* (styczeń), *Februarius* (luty), *Martius* (marzec), *Aprilis* (kwiecień), *Maius* (maj), *Junius* (czerwiec), *Julius* (lipiec), *Augustus* (sierpień). Te nazwy skracano zwykle do 3-4 początkowych liter.

Począwszy od września możemy spotkać takie zapisy:

7 bris September (wrzesień)

8 bris October (październik)

9 bris November (listopad)

10 bris December (grudzień).

Trzeba zwrócić na to uwagę, by nie zasugerować się, że numer oznacza miesiąc, np. że 7 bris to lipiec.

Najczęściej spotykane w księgach określenia to:

baptizatio – chrzest, *baptizatus* – ochrzczony, *conjugalis* – małżeński, *conjugatis* – żonaty/ zamężna, *conjuges* – małżonkowie, *copulatio* – zaślubiny, *defunctus/denatus* – zmarły,

filius – syn, *filia* – córka, *frater* – brat, *gemiini* – bliźnieta, *illegitimus* – nieślubny, *infans* – dziecko, *juvenis* – kawaler, *liberi* – dzieci, *marita* – żona,

maritus – mąż, *mater* – matka, *materna* – matka chrzestna, *matrimonialis* – małżeński, *matrimonium* – małżeństwo/ślub, *mortuus* – zmarły, *natus* –

urodzony, *olim* – nieżyjący/niegdyś, *orphanus* – sierota bez ojca, *parentes* – rodzice, *pater* – ojciec, *patrini* – rodzice chrzestni, *pupillus* – sierota bez matki,

quondam – zmarły/niegdyś, *relicta* – wdowa, *relictus* – wdowiec, *secundo voto* – powtórnie zamężna/żonaty, *sepultura* – pogrzeb, *sepultus* –

pogrzebany/pochowany, soror – siostra, sponsa – narzeczona, sponsus – narzeczoney, sponsor fidei – ojciec chrzestny, uxor – żona, uxoratus – żonaty, vidua – wdowa, viduus – wdowiec, virgo – dziewica/panna

W diecezji łuckiej prowadzono księgi urodzeń/chrztów, ślubów, zgonów /pogrzebów dla całej parafii, oddzielne dla każdego roku. Najstarsze księgi są spisane po łacinie, od lat trzydziestych XIX w. w języku polskim, a po 1848 roku po rosyjsku.

W księgach od połowy XIX w., prowadzonych w języku rosyjskim, był obszerny drukowany formularz, ale księża nie zawsze ściśle go wypełniali. W pierwszej rubryce podawano nazwisko zapisane po rosyjsku, a niekiedy po polsku, co ułatwia nieco poszukiwania. Księgi te są jednak trudne do odczytania (nawet dla znającego język rosyjski) i prowadzenie w nich poszukiwań przez genealogów amatorów może nastroczać trudności.

W księdze urodzeń (mietriczeskaja kniga o rodiwszychsja) na pierwszym miejscu podawano nazwisko narodzonego (po rosyjsku lub po polsku); numer porządkowy; numer domu; płeć (w tej rubryce w niektórych parafiach wpisywano numer oznaczający, który to z kolei chłopiec lub dziewczynka urodzeni w danym roku – w ten sposób na koniec roku gotowa była statystyka); kto, kiedy i gdzie dziecko ochrzcił i jaki był rodzaj chrztu; kim byli rodzice, gdzie byli urodzeni i gdzie ochrzczeni; kto był obecny przy chrzcie (rodzice chrzestni); uwagi.

W księdze metrykalnej ślubów (mietriczeskaja kniga o brakosoczetawszychsja) stosowano również drukowane formularze. Na pierwszym miejscu umieszczano nazwisko mężczyzny, dalej numer domu; informacje kiedy wyszły zapowiedzi; dane dotyczące obojga nowożeńców, dane dotyczące rodziców nowożeńców i świadków ślubu.

W księdze metrykalnej zgonów (mietriczeskaja kniga umierszych) podawano nazwisko zmarłego; numer domu; kiedy, gdzie i z jakiej przyczyny zmarł i czy

przyjął sakrament; czym się trudnił, jak długo żył, czy pozostawił po sobie dzieci; gdzie i kiedy został pochowany, kto był tego świadkiem.

Księgi metrykalne obrządku greckokatolickiego

Księgi metrykalne greckokatolickie prowadzone były według zasad przyjętych dla kościoła rzymskokatolickiego. Miały być spisywane w języku łacińskim, przeciw czemu buntowało się duchowieństwo unickie, żądając wprowadzenia do ksiąg ukraińskiego. Język ten dominuje w księgach z lat 20. XX w., obok niego pojawia się język polski.

Najstarsze księgi chrztów, ślubów i pogrzebów z XVIII wieku zostały spisane po rusku.

Formularze z których korzystano w kościele greckokatolickim zazwyczaj były w dwóch językach – po łacinie i ukraińsku, dlatego wystarczy znać określenia łacińskie.

Układ rubryk był taki sam jak w księgach rzymskokatolickich.

W księgach spisanych po ukraińsku trzeba zwrócić uwagę na nazwę miesiąca, jeśli zapisana jest słownie. Niektóre z nich różnią się od polskich :

I – siczeń, II – luty, III – berezeń, IV – kwitień, V – trawień, VI – czerwień, VII – lipień, VIII – serpeń, IX – wereseń, X- żółteń, XI – lystopad⁶, XII - hrudeń

Księgi metrykalne Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego i Helweckiego

Wyznania

Ten niewielki kościół - w okresie rozkwitu liczył 33 tysiące wiernych – tworzyli koloniści niemieccy napływający w II połowie XVIII w. do Austrii. Początkowo nie był uznawany przez państwo, z czasem tolerowany, a od 1861 r. zrównany w prawach z katolickim. Jego istotą było połączenie luteran i kalwinistów w jednej organizacji kościelnej.

---

⁶ Niekiedy występuje jako "padolyst".

Księgi metrykalne prowadzone były podobnie do katolickich. Dla mniejszych gmin spisywano urodzenia, śluby i zgony łącznie dla wszystkich miejscowości. W większych gminach zakładane były oddzielne księgi dla filiałów, a z czasem pojawiły się księgi dla całej gminy, ale rejestrujące tylko urodzenia, śluby lub zgony.

W dużej części ksiąg występują indeksy osobowe sporządzane dla każdego roku oddzielnie, co ułatwia prowadzenie poszukiwań.

Dużą wagę przykładano do prowadzenia ksiąg konfirmacji (uroczystego przyjęcia do gminy ewangelickiej, na ogół w wieku 13-14 lat). W księgach tych – prowadzonych oddzielnie lub umieszczanych między urodzeniami a ślubami, podawano bardzo dokładne dane dotyczące konfirmowanej osoby.

W księgach przeważa język niemiecki. Część z nich jest trudno czytelna.

W Kościele Ewangelickim Augsburskiego i Helweckiego Wyznania często wykorzystywano formularze rzymskokatolickie po łacinie.

Jeśli posługiwano się oryginalnymi formularzami (mocno rozbudowanymi), to zawierały one następujące rubryki:

Księga metrykalna urodzeń (chrztów) – Taufbuch

(spotyka się też określenia od słów Geburt, geboren) zawierała rubryki:

Fortlaufende Zaht – numer; Ort und Hausnummer – miejscowość, nr domu; Jahr,

Monat, Tag der Geburt und der Taufe – daty urodzenia i chrztu; Name des

Taufenden – udzielający chrztu; Taufname – imię i nazwisko dziecka;

Geschlecht – płeć (w tej rubryce, jeśli nie było oddzielnej, wpisywano konfesję

A. C. – konfesja augsburska lub H. C. – konfesja helwecka); Eltern des

Täuflings – des Vaters/der Mutter – informacja o rodzicach – imiona i nazwiska,

zatrudnienie, gdzie mieszkają; Pathen, Tauf und Familiennamen, Stad, Wohnort

– informacje o rodzicach chrzestnych; Hebamme – imię i nazwisko akuszerki;

Anmerkung – uwagi.

Księga metrykalna ślubów – Trauungsbuch, Traubuch

(spotyka się też określenia od słów getraufen, kopulirte). Na pierwszym miejscu był numer porządkowy, a dalej Name des Trauenden – udzielający ślubu; Jahr, Monat und Tag der Aufgebote/Trauung – daty zapowiedzi i ślubu; Bräutigam (dane o kawalerze) Name, Character und Eltern – imię i nazwisko, zatrudnienie, rodzice; Wohnung und Haus N. – miejsce zamieszkania i numer domu (tu też często zapisywano wiek, jeśli nie było oddzielnej rubryki); Religion – Evangelisch/katholisch – religia (tu wpisywano konfesję); Braut (dane o pannie) Geburtsort – dane o pannie i jej rodzicach; Geburts –Jahr, Monat und Tag (data urodzenia); Stand – stan cywilny (tu też wpisywano konfesję); Beistände, Name, Character, Wohnort – dane dotyczące świadków ślubu; Anmerkung – uwagi.

Księga metrykalna zgonów – Todtenbuch, Todtbuch

(spotyka się też określenia od słowa vestorben) otwierał numer porządkowy, dalej Name des Einsegnenden – imię i nazwisko zmarłego; Todes Jahr, Monat, Tag und Stunde – data i godzina zgonu; Tauf und Familiennamen des Gestorbenen, dessen Stad, oder Stad des Ehegatten, der Eltern und Geburtsort – dane dotyczące zmarłego – współmałżonek, rodzice, pozostawione dzieci, zatrudnienie, miejsce zamieszkania; Religion Evangel A.C./Evangel H.C.; Geschlecht – płeć; Geburts Jahr, Monat und Tag – data urodzenia; Krankheit und Todesart – przyczyna śmierci; Ort des Todes Hausnummer – miejsce zgonu; Ort wo und Tag, an welchem die Beerdigung geschehen – kiedy i gdzie miał miejsce pogrzeb; Anmerkung – uwagi

Księgi metrykalne Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego z terenu Wołynia.

Zasady ich prowadzenia były podobne jak ksiąg ewangelickich w zaborze austriackim. Starsze księgi spisywane są w języku niemieckim. W końcu XIX w. wyparł go język rosyjski, a w okresie międzywojennym pojawiły się wpisy po polsku. Wykorzystywano często formularze ewangelickie z Galicji (niemieckie) lub rzymskokatolickie z diecezji łuckiej (rosyjskie). W aktach

spisywanych po rosyjsku podawano w nawiasach imiona i nazwiska po niemiecku.

Również w tych księgach trzeba się liczyć z trudnościami w odczytaniu zapisów.

Do dużej części ksiąg ewangelickich, jak wcześniej wspomniano, zachowały się indeksy alfabetyczne – w oddzielnych tomach, obejmujące kilkadziesiąt lat, lub wszyte w księgi po każdym roku którego dotyczą.

Księgi metrykalne wyznania mojżeszowego

Religia żydowska w Cesarstwie Austriackim została prawnie uznana w 1789 r. Księgi metrykalne dla tego wyznania mieli prowadzić rabini. Od 1875 r. funkcję tę przejęli urzędnicy państwowi. W okresie międzywojennym przywrócono obowiązek prowadzenia ksiąg przez rabina.

Najstarsze z zachowanych ksiąg miały bardzo uproszczony system zapisu, odnotowujący tylko podstawowe dane (w przypadku urodzeń jedynie datę, imię dziecka i rodziców).

Z czasem formularz został rozbudowany na podobieństwo katolickiego.

Dodatkowe były rubryki dotyczące obrzezania (chłopcy) lub nadania imienia (dziewczynki).

Charakterystyczna dla wpisów w księgach metrykalnych urodzeń wyznania mojżeszowego jest duża ilość dzieci zarejestrowanych jako nieślubne.

Większość małżeństw żydowskich zawierana była przed rabinem i nie potwierdzana przed urzędnikiem państwowym. Dlatego dzieci z takich związków rejestrowane były jako nieślubne. Zwykle w rubryce „uwagi” wpisywano wówczas, kto przyznał się do ojcostwa. Jest to o tyle istotne, że osoba posługująca się w dorosłym życiu nazwiskiem ojca mogła być zarejestrowana w księdze pod nazwiskiem matki.

Księgi wyznania mojżeszowego spisywane były po niemiecku, później po polsku.

Formularze ksiąg metrykalnych wyznania mojżeszowego drukowane były przeważnie w języku niemieckim z polskim tłumaczeniem. W księdze urodzeń występują różne rubryki dla wpisania daty obrzezania (chłopcy) i nadania imienia (dziewczynki). Podawane jest też nazwisko obrzezającego, świadków, sandeka /sandaka/ (rola podobna do ojca chrzestnego w kościele rzymskokatolickim; pełnił ją często dziadek chłopca ze strony matki) i szamesa /zwanego też szkolnikiem/ (urzędnika gminnego obecnego przy obrzędach związanych rejestracją urodzeń, ślubów i zgonów).

W księgach zgonów oddzielną rubrykę poświęcano na wpisanie numeru karty oględzin zwłok i nazwiska osoby która je prowadziła. W akcie zapisywano również dokładną godzinę zgonu (wpisy te miały związek z zasadami religii żydowskiej, które nakazywały pochówek jak najszybciej po zgonie – co stało w sprzeczności z prawem nakazującym odczekanie 48 godzin).

Jak prowadzić poszukiwania i na co zwrócić uwagę

Sposób prowadzenia poszukiwań jest uwarunkowany tym, jaki stawiamy sobie cel.

Jeśli poszukujemy konkretnych osób, o których mamy informacje (na przykład rok urodzenia) zaczniemy poszukiwania od księgi, w której są zapisy tego roku. Jeśli natomiast chcemy znaleźć jak najwięcej krewnych w przeszłości musimy prowadzić znacznie szersze poszukiwania.

Jeśli mamy jakieś informacje, trzeba zacząć od ich sprawdzenia.

Powiedzmy, że dysponujemy współczesnym aktem zgonu w którym jest zapisane miejsce i rok urodzenia interesującej nas osoby. Po odszukaniu tego aktu urodzenia dowiadujemy się jak nazywali się rodzice, a często i dziadkowie nowo narodzonego. Idąc wstecz od tej daty możemy wyszukać akt ślubu rodziców, z którego, oprócz znanych już informacji, dowiemy się dat urodzenia rodziców lub tego ile mieli lat gdy się pobierali. Na tej podstawie możemy szukać ich aktów urodzenia. Jeśli od daty ślubu do daty narodzin znanej nam

osoby minęło kilka lat, możemy przyjąć, że nie było to pierwsze dziecko tej pary. Trzeba więc przeszukiwać księgi urodzeń pod kątem odnalezienia innych dzieci tej pary. W trakcie poszukiwań warto zwracać uwagę na numer domu odnotowany w akcie. W małych miejscowościach nie zmieniało się często adresu, dlatego przeszukując księgi urodzeń, ślubów i zgonów po numerach domów można szybko znaleźć więcej osób z tej rodziny.

Jeśli mamy mało konkretnych informacji o osobach, a wiemy, że rodzina mieszkała w danej miejscowości trzeba przeszukać wszystkie dostępne księgi. Trzeba zwracać uwagę i wynotowywać wszystkie osoby o danym nazwisku lub podobnie brzmiącym. Pisownia nazwisk, o czym była mowa, ustaliła się dopiero w XX w., wcześniej stosowano różne zapisy w stosunku do tej samej osoby czy rodziny.

Poprzez numery domów, można spróbować połączyć znalezione osoby w rodziny, a następnie zidentyfikować znaną nam postać z którąś z rodzin. Przede wszystkim staramy się prześledzić linię męską naszych przodków.

Jeśli osoba wymieniana w akcie nie należała do miejscowej parafii (czy gminy) podawano zazwyczaj skąd pochodziła. Są to istotne informacje – mogą rozszerzyć nasze poszukiwania i zwiększyć ilość odnalezionych przodków.

Warto pamiętać, że tradycją, było branie ślubu w parafii panny młodej. Jeśli szukamy aktu ślubu, a znamy tylko miejsce zamieszkanie narzeczonego, możemy nie odnaleźć dokumentu.

Osobną sprawą są małżeństwa osób różnej wiary lub innego obrządku.

Te pierwsze spotyka się stosunkowo rzadko, natomiast związki między osobami obrządku rzymskokatolickiego i greckokatolickiego były częste. Poszukując dzieci z takich związków trzeba wiedzieć, że przyjęte było, iż synowie idą za wiarą ojca, a córki za wiarą matki. Toteż dzieci takiej pary mogły być zapisane w księgach różnych obrządków i parafii.

Jeśli naszym celem było odnalezienie jak największej liczby osób z rodziny, to kończąc poszukiwania w księgach metrykalnych warto sprawdzić, tam gdzie jest

to możliwe, czy osoby odnalezione w księgach zgonów znaleźliśmy wcześniej w księgach urodzeń.

Gdzie poszukiwać ksiąg z terenów obecnej Litwy i Białorusi

1. Archiwa w Polsce

Na wstępie trzeba zaznaczyć, że w 1946 r. została podpisana umowa między Polską a Ukraińską Socjalistyczną Republiką Radziecką o wzajemne przekazanie sobie ksiąg metrykalnych z terenów które po wojnie zmieniły przynależność państwową. Umowy takie nie zostały zawarte z republikami Litewską i Białoruską, stąd znikoma ilość ksiąg z tych terenów w polskich archiwach.

Można założyć, że nieliczne księgi metrykalne i akta parafii z terenu obecnej Litwy i Białorusi trafiły do AGAD przypadkowo, wraz z księgami z terenu obecnej Ukrainy.

Przechowywany w AGAD szczątek zbioru ksiąg rzymskokatolickiej archidiecezji wileńskiej stanowią księgi parafii Braszewicze i Czarnawczyce i Roś z XIX w.

Zespół nr 548 – Księgi metrykalne parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji / archidiecezji wileńskiej / diecezji pińskiej; 6 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/KMWilno548.xml

W zespole akt parafialnych archidiecezji wileńskiej / diecezji pińskiej są dokumenty z parafii Czarnawczyce i Drohiczyn.

Zespół nr 435 - Akta parafii wyznania rzymskokatolickiego z diecezji/archidiecezji wileńskiej/diecezji pińskiej; 4 j. a.

www.agad.gov.pl/inwentarze/Awil435.xml

Do zespołu ksiąg ewangelickich z Wołynia przechowywanych w AGAD zostały dołączone księgi konfirmacji z Wilna oraz księgi metrykalne filiału Kalwaria i filiału Wiłkowyszki należących do gminy Mariampol⁷.

W Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku ,ul. Warszawska 46, 15-077 Białystok, tel. 85 732 40 51 (Dział metryczny)

www.archibial.pl e-mail aab@archibial.pl

są przechowywane szczątkowe akta parafii z dawnej archidiecezji wileńskiej (z terenu obecnej Litwy i Białorusi) od 1865 r.

W archiwum są przechowywane odpisy ksiąg metrykalnych z dawnych dekanatów Grodno (1865-1937) i Łunna (1922-1937).

Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie, ul. Kościelna 10,
17-312 Drohiczyn n. Bugiem, tel. 85 665 78 08 wew. 710

www.drohiczynska.pl e-mail archiwum@drohiczynska.pl

przechowuje księgi metrykalne kilkudziesięciu parafii dawnej diecezji pińskiej.

Szczegółowa informacja przygotowana przez ks. Eugeniusza Borowskiego znajduje się na stronie diecezji w zakładce Instytucje (Archiwum)

Ks. Waldemar W. Żurek w 2013 r. rozpoczął wydawanie drukiem „Wykazów osób z akt parafialnych diecezji pińskiej do 1947 roku”

(w latach 2013 – 2016 ukazało się 5 tomów zawierających wypisy z 37 parafii parafii w układzie alfabetycznym – t. I litery B-I, tom II litera K, tom III litery K-M, tom IV litery M-O, tom V litery P-S).

Publikacja znajduje się w księgozbiornym podręcznym Pracowni AGAD.

---

⁷ Można dodać, że w naszym archiwum są również przechowywane księgi ewangelickie z Windawy (Windau) w Kurlandii, obecnie Łotwa.

Warto też dodać, że akta stanu cywilnego odtwarzane na podstawie zeznań świadków w postępowaniach sądowych w latach 1947-1952 są przechowywane w Archiwum USC Łódź Centrum.

2. Archiwa na Litwie i Białorusi

Litwa

Wszystkie osoby, które poszukują swoich korzeni na ziemiach dawnej Litwy muszą zwrócić się zarówno do archiwów obecnej Litwy jak i Białorusi.

Zapytania na Litwę należy kierować pod adresem:

Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne /Lietuvos valstybes istorijos archyvas/ LT – 03107 Vilnius, Mindaugo 8

e-mail istorijos.archyvas@lvia.lt

W archiwum tym znajdują się metryki z przeszło 600 parafii rzymskokatolickich z terenu obecnej Litwy i przeszło 200 parafii z terenu obecnej Białorusi. Jest tam również po kilkadziesiąt ksiąg gmin ewangelicko-augsburskich i ewangelicko-reformowanych, unickich i wyznania mojżeszowego oraz przeszło 200 parafii prawosławnych. Do zasobu archiwum historycznego zostały włączone zbiory istniejącego niegdyś oddzielnego archiwum metrykalnego przy ul. Kalinauskago w Wilnie.

Adresy innych archiwów litewskich znajdują się na stronie www.archyvai.lt

Obecnie prowadzone są prace nad digitalizacją ksiąg metrykalnych z archiwów litewskich w ramach projektu dygitalizacji archiwaliów, książek, kartografików i wizerunków dzieł sztuki z zasobów państwowych. Informacje na ten temat znajdują się na stronie www.epaveldas.lt/kolekcijos (dostęp 10.08.2018)

Według ogólnej informacji, dostępnej w języku angielskim, dygitalizacja dotyczy ksiąg metrykalnych rzymskokatolickich od XV do połowy XX wieku.

Dział ksiąg rzymskokatolickich zawiera obecnie 4563 pozycje.

Wyszukiwarka przyjmuje nazwy podane wyłącznie w języku litewskim.

Białoruś

Na stronie archiwów białoruskich www.archives.gov.by dostępna jest baza danych zbliżona do polskiego PRADZIADA. Ze strony głównej (w języku angielskim lub rosyjskim) należy przejść do działu *Genealogia* (dalej w wersji angielskiej *Parish registers*, a w rosyjskiej trzeba wyszukać w tekście zaznaczoną na niebiesko frazę *metriczeskich knig*).

Oddzielnie publikowane są dane o księgach rzymskokatolickich oraz prawosławnych i greckokatolickich.

Bezpośrednie wejście do wykazu ksiąg rzymskokatolickich

www.archives.gov.by/index.php?id=640747 (dostęp 10.08.2018)

do ksiąg prawosławnych i greckokatolickich

www.archives.gov.by/index.php?id=244873 (dostęp 10.08.2018)

Baza skonstruowana jest w oparciu o współczesny podział administracyjny Białorusi (w obrębie guberni układ alfabetyczny).

W tabelach EXCEL są również opublikowane wykazy ksiąg rzymskokatolickich oraz prawosławnych i greckokatolickich przechowywanych w Narodowym Archiwum Historycznym Białorusi w Grodnie.

Zapytania na Białoruś należy kierować do Departamentu Archiwów i Biurowości Ministerstwa Sprawiedliwości Republiki Białoruś,
ul. Kollektornaja 10, 220004 Mińsk

www.archives.gov.by

e-mail belcom@archives.gov.by

Na koniec warto wspomnieć o skanach ksiąg metrykalnych i akt parafialnych (głównie parafii z terenu obecnej Litwy i Białorusi) dostępnych na stronie Polskiego Towarzystwa Genealogicznego www.genealodzy.pl w dziale *Biblioteka Kresowa*, również pod bezpośrednim adresem www.kresy.genealodzy.pl (dostęp 10.08.2018).

Są tam między innymi skany ksiąg parafii udostępnionych na portalu e-paveldas.

Na stronie www.genealodzy.pl w dziale *Geneteka* (bezpośredni adres www.geneteka.genealodzy.pl) są publikowane indeksy do ksiąg metrykalnych, w tym z terenu obecnej Litwy i Białorusi:

Litwa – 37 parafii, przeszło 309 tysięcy wpisów

Białoruś – 102 parafie, przeszło 177 tysięcy wpisów

(dostęp 10.08.2018).